

MAJOR FERENCNÉ

A szótárhasználat magyarországi tanításának történetéről II.

Об истории обучения пользованию словарём в Венгрии II.

В первой части нашей работы мы обратили внимание на очерки, пособия по методике, опубликованные в недавнем прошлом как в области просвещения, так и в области высшего образования по специальности. Все они занимались проблемой обучения пользованию словарём.

В данной статье мы анализируем учебники и учебные пособия по русскому языку на эту тему. Среди них есть один из учебников, изданный в Англии и используемый в нашей стране. В этих учебных материалах получают место многочисленные упражнения и задания, направленные на обучение пользованию словарём. Мы изучаем, как осуществляют авторы методических пособий свои принципы на практике (Кошараш, Балог, Ч. Надь). Мы уделяем внимание и учебникам авторов, стремящихся осуществить обучение пользованию словарём непосредственно, без описания своих методических принципов в очерках, методических работах (Гиро-Сас, Майор, Дамо). Мы надеемся на то, что наша работа будет способствовать достижению поставленной нами цели: давать мысли, идеи для преподавателей и авторов учебников, используя опыт прошлого. Мы уверены в том, что коллеги будут добавлять и обогащать старый опыт новыми и новыми идеями, замыслами.

Dolgozatom I. részében a szótárhasználat tanításával is foglalkozó, az elmúlt évtizedekben napvilágot látott tanulmányokat és módszertani kézikönyveket igyekeztem bemutatni. Jelen munkában ugyanebben az időszakban és ugyanezen a terepen, tehát a közoktatásban és a lektorátusi szaknyelvoktatásban használt, a szótárhasználatlaltal foglalkozó *tankönyvek, jegyzetek* felidézésére vállalkozom.

Sajnos nagyon kevés az ilyen jellegű hazai vagy hazánkban használatos külföldi kiadású tananyag. Azt a keveset, ami ismereteim szerint létezik, megjelenésük időrendjében fogom ismertetni.

Az Akadémiai Kiadó által kibocsátott szótárak bevezetői bőségesen ellátják a szótárak használóit szótárkezelési tanácsokkal, útmutatásokkal. Tankönyvekben ezeket megismételni felesleges lenne. A következőkben azokról a tananyagokról kívánok szólni, amelyek a szótárhasználatot gyakorlatokkal segítik elő.

1. Kosaras István orosz nyelvkönyvei (1961, 1965)

Tankönyveinek fő vonásait az idegennyelvi olvasás és szótárhasználat szempontjából az alábbiakban foglalom össze azzal a megjegyzéssel, hogy ezek a vonások csaknem maradéktalanul tükröződnek 1972-ben megjelent Metodikájában. Tankönyvei tehát kiindulópontjai, megalapozói voltak elméletének.

1. A 8. osztályban képekkel, majd a gimnázium 1. osztályában képekkel és egynyelvi szemantizációval¹ vezeti be az új szókincset. Ugyanakkor nagy figyelmet fordít a könyv végén lévő kétnyelvű szótárra. Ez a 8. osztályos tankönyvben magába foglalja az általános iskolában korábban tanult egész szókincset is. A szótár bevezetője utal rá, hogy a rövidítések, megadott nyelvtani alakok azonosak az *Iskolai szótár* (Szabó 1960) adataival, így annak használatára kíván előkészíteni.

2. Mindkét könyvben kivétel nélkül minden lecke utolsó feladata egy rövid történet, tréfa, anekdota szótár segítségével történő házi fordítása oroszról magyarra. A szövegek rövidek, általában 5–8 sorosak, csak ritkán hosszabbak. Mivel tematikailag, tehát szókincsben mindig az adott leckéhez illeszkednek, nem tartalmaznak nagyszámú ismeretlen szót (ezek arányára még kitérek). Következésképpen az önálló munka nem állítja a tanulókat túlzott nehézségek elé. Nem kedvetleníti el, ellenkezőleg: motiválja őket, sikerélményt nyújt számukra. Azt igazolja, hogy van értelme a nyelv tanulásának, hisz egyedül is megértene egy teljesen ismeretlen szöveget szótár segítségével, esetenként pedig anélkül is. Önálló munkát feltételez mindkét könyvben az utolsó leckét követő 7–7 oldalas, már szépirodalmi jellegű szöveggyűjtemény is.

3. A szerző azzal szorítja a tanulókat szótárhasználatra, hogy a könyv végén szereplő szótárban pedagógiai megfontolásból nem adja meg a fordítási feladatok és a szöveggyűjtemények szókincsét. Erre a szótár bevezetőjében fel is hívja a figyelmet.

Kosaras koncepciójának és tankönyvírói gyakorlatának sikerességét az élet igazolta. Általános iskolák 8. osztályai számára írt könyve 1961-től, első kiadásától 1980-ig 15 kiadást ért meg. Jelizaveta Fenyvesi Konyajevával írt nyelvkönyve 1965-től 14 évig volt használatban.

Kiemelkedő értéket képvisel 3000 címszót tartalmazó német egynyelvű szótára is (Kosaras 1980), amely nélkülözhetetlen alpmű nyelvvizsgára készülők, intenzív nyelvoktatási formában tanulók és főként nyelvtanárok számára. Nem véletlen, hogy 1990-ben és 2002-ben újra kiadták.

Kosaras metodikai, tankönyvírói munkássága páratlanul gazdag. A Széchényi Könyvtár elektronikus katalógusában 103 találattal szerepelnek művei. Jelen munkában nincs hely életművének részletes ismertetésére, méltatására. Remélhetőleg fiatal tanárgenerációk sokat merítenek írásaiból, és talán nincs túlságosan messzi az idő, amikor munkássága tanulmány vagy doktori értekezés tárgya lesz.

1.1. Kitérés: az ismert és ismeretlen szókincs kívánatos arányáról a szótár segítségével fordítandó szövegekben

Kosaras István Metodikájában nem foglalkozik ezzel a kérdéssel, a gyakorlatban azonban az optimális megoldást alkalmazta. Tankönyveiben implicit módon benne van az, amit később más szerzők kifejtettek, elméletileg mintegy igazolva Kosaras gyakorlatát.

F. Denninghaus német metodikus² szemléletesen érzékeltette annak a tanulónak a helyzetét, aki egyetlen mondatban aránytalanul sok ismeretlen szóval találkozhat.

¹ Szemantizáció: a szavak jelentésének feltárása a nyelvpedagógiai folyamatban.

² Denninghaus, Friedhelm (1928–1994): Nyelvész, metodikus, egyetemi tanár, orosz nyelvkönyvek szerzője. Munkásságáról az internet több száz találatot ad képet.

Példája: „After ten minutes they gogle to the oggle and woggle the togles.” Egy olyan mondat esetében, amelyben egyszerre négy ismeretlen szó van – fejtegeti Denninghaus –, „a magyarázathoz minden összefüggést szét kell rombolni és minden ismeretlent mint egyedi szót kell magyarázni” (Denninghaus 1973: 283)³. Példájával az egynyelvű szemantizáció problémáit kívánta illusztrálni, de az idézet érvényes a szótár használatával kapcsolatos konfliktusokra is, amennyiben a tankönyvszerző alkalmatlan szöveget választ. Meg lehet érteni a tanulót, aki ehhez hasonló szöveg láttán elveszti a kedvét az olvasástól, ezzel együtt pedig a szótár használatától. A negatív példa Kosaras István tankönyveinek fentebb tárgyalt pozitívumait támasztja alá.

Ján László, a balatonfüredi Lóczy Lajos Gimnázium angoltanára 1986-ban megjelent monográfiájában részletesen foglalkozik a szótárkezelés problémáival. (Ján 1986: 69–74). Tanulságos egyebek mellett a következő példája: „A szovjet kiadású, könnyített szövegű regények olvastatásával folytatott kísérletek során a tanulók az érdekes, cselekményes műveket is olvasatlanul adták vissza, ha egy-egy oldalon túl sok ismeretlen szóval találkoztak. 200 oldalról sokkal szívesebben keresnek ki, mondjuk 400 szót, mint 5 oldalról 50-et” (uo.: 70).

A fenti „olvasóriasztó” esetekkel szemben az orosz pszicholingvista R.M. Frumkina⁴ „olvasóbarátibb” megoldást javasolt. Szerinte a gazdaságos olvasáshoz, benne az analitikus, tehát szótár segítségével történő olvasáshoz is az ismert szavaknak kell túlsúlyban lenniük. Olvasásról ugyanis csak akkor beszélhetünk, ha az elér egy bizonyos sebességet, különben már nem olvasással, hanem desiffrózással, silabizálással állunk szemben. Az olvasás Frumkina szerint akkor szűnik meg és válik desiffrózássá („kódfejtéssé”), ha az ismeretlen szavak száma meghaladja a szöveg szókincsének 25–30 százalékát (Frumkina 1967). Ha a szövegben minden harmadik vagy negyedik szó értelmezést kíván, akkor az elemzés, a szómagyarázat, szótározás elnyomja az olvasást, információszerzést, a fáktól nem engedi meglátni az erdőt (Majorné 1986: 85).

Kosaras István szótárkezelést gyakoroltató olvasmányai néhai Suara Róbert professzor követelményeit közelítik meg. Suara professzor szerint „Általában 10 nyomtatott soronként 6–8 ismeretlen szó engedhető meg, ha azt akarjuk, hogy hallgatóink az idegen nyelven való olvasást megkedveljék.” (Suara 1957: 142).

Talán érdemes volt megtenni ezt a kitérőt, hogy megindokoljam állításomat, miszerint Kosaras István, elkerülve számos buktatót, tankönyvi olvasmányában megtalálta a szótárhasználat sikeres tanításához vezető optimális megoldásokat.

2. Balogh István orosz nyelvkönyve (1964) és az ismeretlen szókincs abécérendjének kérdései

Balogh Istvánnak ebben a könyvében számos egyéb példával kiegészítve maradéktalanul fellelhetők Metodikájában (Balogh 1960) leírt gyakorlatai. Véleményem szerint a szótárkezelés tanításának azzal teszi a legnagyobb szolgálatot, hogy nem csupán a tankönyv, hanem *az egyes leckék végén szereplő szójegyzéket is abécérendben adja*

³ A kiinduló mondat: „After ten minutes they get to the entrance and buy the tickets.”

⁴ Frumkina, R.M. (1931–): Szakterülete: szókincs-statisztika, pszicholingvisztika. *Pszicholingvisztika* című egyetemi tankönyvének 4. kiadása 2008-ban jelent meg. Az interneten több mint 300 találat érinti munkásságát, beleértve a 2000-es években angol nyelven is publikált szépirodalmi alkotásait.

meg. Ezzel már az első leckétől kezdve hozzászoktatja a tanulókat a szavak ábécérendben való kereséséhez. A tankönyv leckéin túljutva minden biztonnal el is sajátítják az orosz ábécét. Mivel az ábécérend fogyatékos ismerete megbénítja a szótárhasználatot és ezáltal a szövegértést, kiemelkedően fontosnak tartom a szerző ezen a téren kifejtett munkásságát.⁵

Balogh István eljárása eltér az általam ismert általános iskolai, középiskolai, sőt felsőoktatási jegyzetek és tankönyvek csaknem mindegyikétől. Ezek ugyanis a szövegek utáni szójegyzékben az új szavakat a szövegben való előfordulásuk sorrendjében közlik. Betűrendes kétnyelvű szószedetek kizárólag a tankönyvek végén szerepelnek.

Ezzel az eljárással a tankönyvírók nyilvánvalóan meg kívánják könnyíteni a tanuló munkáját, időt szeretnének számukra megtakarítani. Talán túlságosan is „el akarják kényeztetni” őket. Törekvéseik azonban visszájára fordulnak. Ennek okait a következőkben látom:

1. Egyáltalán nem biztos, hogy egy tanuló számára csak azok a szavak újjak, amelyeket a tankönyvíró újnak gondol. Lehet, hogy az előző leckék egyes szavaira sem emlékszik, ezeket azonban az ábécérend nélkül gyakran nagyon nehéz megtalálnia.

2. A tanulók kaotikus állapotok közepette kénytelenek a számukra ténylegesen ismeretlen szavak nyomára jutni. Gimnáziumi angol és német tankönyvekben (Szanyi 1979, Budai 1982) egy leckében 30–40 vagy ennél több új szó előfordulása általános volt. Az egyetemi és főiskolai szaknyelvi jegyzetek leckéit követő nem ábécérendes szószedeteknél ennél is nagyobb volt a kaosz. Egy 25 soros szöveghez kb. 50-es szószedet (Heltai 1977), egy nagyalakú A/4-es jegyzetben 20–25 soros szöveghez 1–1,5 oldalas szószedet (Tóthné Kurtán 1979), egy másfél oldalas szöveghez 50–60 szavas ugyancsak ábécérend nélküli szószedet (Rakonczai és Torma 1983) vajon nem kaotikus állapotokat jelent? Milyen stratégia alapján jártak el a szerzők? Kényeztetési szándék a felsőoktatásban már aligha jöhetett szóba. Sajnos, a szótárkezelési alapok elsajátításának szándéka sem. Megjegyzem, hogy az általam ismert szaknyelvi felsőoktatási jegyzetek közül egyedül a legutóbbiban esik szó az ábécérend fontosságáról. A szerzők a jegyzet végén szereplő 1100 szavas ábécérendes orosz–magyar szójegyzék előtt megemlítik, hogy a szakfordító sok időt tölt el a szavak kikeresésével, ha nem ismeri az orosz ábécét. Hasznos tanácsot is nyújtanak: figyelmeztetnek a magyar és orosz ábécé közötti eltérésekre, amennyiben a *v*, *z*, *zs* betűk az orosz ábécének az elején találhatók, a *c*, *cs*, *f*, *h* betűk pedig a végén.

Az ábécérend elsajátításának igen nagy támasza lenne, ha Balogh István megoldásához hasonlóan a leckék utáni szószedetek is eszerint készülének. 8–10 lecke reális mennyiségű szót tartalmazó szójegyzékeit átrágyva minden biztonnal rögzödne a tanulóknak, illetve hallgatóknak az ábécé. Az így összeállított szószedetek hatékonyabbá tennék a keresést, és világossá válna, mikor kell a könyv végi szójegyzékhez vagy szótárhoz fordulni.

⁵ Az ábécérend jelentőségét hangsúlyozva meg kell említenünk Odzené Szemenyei Márta tankönyveit (1992, 1996, 2003). Angol nyelvkönyv-sorozatában már az általános iskola alsó osztályaiban bevezeti és tárgyalja az ábécét, a szavak ábécérendjét. Teszi mindezt fokozatosan, módszeresen, rendkívül vonzó, szemléletes formában. (A témáról részletesen lásd Majorné 2010a.)

Balogh István megoldásával öt megelőzően csak egy angol nyelvkönyvben (Magyar 1946), öt követően pedig egy szakközépiskolai nyelvkönyv-sorozatban (Giró-Szász 1978–1981), valamint egy egyetemi jegyzetben találkoztam (Fehér és Dobosné 1991). Ismereteim természetesen korlátozottak, de több mint 50 tankönyvre, köztük a műszaki és mezőgazdasági felsőoktatásban használt jegyzetekre és tankönyvekre alapoztam a megállapításaimat.⁶ A tendenciát, ha esetleg több kivétel akad is, bizonyára hűen tükrözik.

Az 1990-es évek végétől a szószedetek betűrendezésének irányzata megerősödni látszik. Budai László *Steps* című angol nyelvkönyvében az egyes leckék után már ábécérendbe foglalja az új szavakat (Budai 1996). A *New Headway Elementary Student's Book* (Soars 2006) az egyes leckék új szókincsét leckénként szintén ábécérendben adja meg a könyv végén. A tankönyvsorozat többi kötete a tankönyvön belül a továbbiakban szószedetet már nem közöl. Az új szókincsét a mellékelt kétnyelvű mini szótárból kell kikeresni. (Egynyelvű mini szótár az *Elementary* könyvhöz is csatlakozik.)

Ide kívánczik az a megjegyzés, hogy főiskolai orosz nyelvi jegyzeteink egyikében sem közöltünk sem az egyes leckék után, sem a jegyzetek végén kétnyelvű szószedetet (Majorné 1966; 1971; 1984: 81–84, 238–241). Harmadik jegyzetünk köznyelvi, majd szaknyelvi alapszövegeinek lezárása után ábécérendben megadtuk azok egynyelvi szókincsét – a szókincsminimumot –, megjelölve annak a leckének a számát, ahol a szó először előfordult. Ezt azért tehetjük meg, mert 12–16 soros alapszövegeink leckénként 10–12 új szavának szemantizálása a nyelvórákon történt. A kiegészítő, szintetikus olvasásra szánt szövegekhez nem volt szükség szószedetre, a fordításra készült szövegek pedig szótárhasználatot igényeltek. Ezzel a megjegyzéssel semmi esetre sem kívánom tagadni a szószedetek alkalmazásának létjogosultságát, csupán saját gyakorlatunkat szeretném az általános képhez hozzáfűzni.

3. Szakközépiskolai nyelvkönyvek

A 70-es évek végén és a 80-as évek elején megjelent orosz nyelvi szakközépiskolai tankönyvsorozat kitűnő példája a szótárkezelés és benne a szavak ábécérendje tanításának.

Giró-Szász Magda és munkatársai mind a négy osztályban következetesen ábécérendben közlik a leckék 16–20 új szavát, megadva magyar jelentésüket is. A könyvek végén az igen áttekinthető ábécérendes szójegyzék *egynyelvű*. Szám jelöli a leckét, amelyben a szó először előfordult. (Ezzel az utóbbi megoldással találkozhatunk Budai László 3. és 4. gimnáziumi osztályok számára írt angol nyelvkönyveiben is: Budai 1981, 1982.)

Giró-Szász Magdának az ábécérend begyakorlását célzó feladatai igen ötletesek. Egy gyakorlat az 1. osztály 1. leckéjéből: „Keressétek ki a szótárból a következő szavak magyar jelentését.” A szokványosnak induló feladatban 16 szó szerepel, köztük a записка, чек, жаркий, дух, южный. Tehát a szavak úgy vannak összeválogatva, hogy rávezzessék a tanulókat a magyar és orosz ábécé eltéréseire.

Ezeknek a soroknak az írása közben személyesen fordultam a szerzőhöz. Megkérdeztem tőle, milyen megfontolások vezették a leckéket követő szójegyzékek ábécé-

⁶ Tapasztalataim egy tervezett átfogóbb téma tanulmányozásának termékei.

rendben való közlésében és a szótárkezelési gyakorlatok összeállításában. Határozottan kijelentette, hogy eljárása teljesen természetes és egyben tudatos volt. Elsősorban nevelési szempontok vezették. Bizonyos életkoron túl ugyanis sértés a tanulók számára, ha lebecsülik szellemi képességeiket. Ellenszenvesnek érzik a túlzott gyámolítást. Annak örülnek, ha ők találhatnak meg összefüggéseket. Nem a tanári magyarázat révén, hanem maguk fedezik fel például a fenti gyakorlat megoldása közben a cirill betűs és a magyar ábécé betűrendjének egyezéseit és különbségeit. Ami saját „felfedezésük”, azt jobban meg is jegyzik. Ezekkel a nyelvpedagógiai megfogalmazásokkal teljes mértékig egyetértek.

Giró-Szász Magda tankönyvsorozata nem csupán az ábécérend és a szótárkezelés tanításában, hanem más tekintetben is elősegíti az olvasási készségek fejlesztését. Ahogy egy munkámban már rámutattam, módszeresen és következetesen foglalkozik a szóképzéssel és a nemzetközi szavakkal (akkoriban inkább: „internacionalizmusokkal”). Ezzel új szemléletet vezet be a középiskolai szókincstanításba (Majorné 1980: 34). Témám sajnos nem engedi meg könyvei számos egyéb nevelési, nyelvpedagógiai értékének, eredetiségének, újszerűségének felemlítését. Remélhetőleg a fiatal tanár- és tankönyvíró-generációk sokat merítenek majd belőlük, bármilyen nyelvvél is dolgozzanak.⁷

4. Cs. Nagy Miklós orosz–magyar fordítástechnikai jegyzete agrármérnök hallgatók számára (1980)

Cs. Nagy Miklós, a Debreceni Agrártudományi Egyetem néhai nyelvtanára elméleti és gyakorlati munkásságáról több írásomban is megemlékeztem. Neve a fordítástechnikai jegyzetek úttörő szerzői között merült fel első ízben (Majorné 2009: 39). Magas színvonalú jegyzetét doktori disszertációnak is elfogadták a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen (uo. 46). Jelen írásom első részében tág teret kaptak a hallgatók szótárhasználati hibáival kapcsolatos felmérései. Már ott utaltam arra, hogy elméleti megállapításait, felmérési eredményeit közvetlenül érvényesítette a gyakorlatban: orosz nyelvi jegyzetében (Majorné 2010b: 28).

Most itt az ideje és helye, hogy az olvasó képet kapjon a konkrétumokról: fordítástechnikai jegyzetének a szótárhasználattal foglalkozó részeiről (Cs. Nagy 1980: 54–58). Az 1. szemelvény illusztrációt nyújt a jegyzetben megjelenő szótárkezelési hibatípusokról és gyakorlatokról.

Megjegyzem, hogy Ján László az előzőekben már idézett monográfiájában az angol nyelvi fordításokban is hasonló típusú hibákat észlelt (uo. 71), egyebek között: 1. a tanulók a leggyakoribb vagy a szövegbe illő jelentés helyett szinte találomra írnak ki egy-egy nagyon ritkán előforduló, tizedrangú jelentést; 2. elmarad a fontosabb szókapcsolatok kiírása is; 3. a tanulók szöszedeteinek 20–70%-a másolásból, pongyola-ságból, félreértésből származik.

Cs. Nagy Miklós jegyzetének pozitívuma, hogy bőséges példaanyaggal, számos gyakorlattal fel is veszi a harcot ezekkel a hibákkal.

⁷ Sajnálatos, hogy ez a tankönyvsorozat kívül esik az *Orosz nyelvkönyveink száz éve* című monográfia keretein, mivel ez a mű a 60-as évek végéig megjelent tankönyveket elemzi. Tény azonban, hogy az úttörő jelentőségű tankönyv-történeti munka szerzőinek látóköréből teljesen kiestek a szakközépiskolai nyelvkönyvek (Galló és Pintér 1986).

Cs.Nagy Miklós: Orosz – magyar fordítástechnika
Egyetemi jegyzet

4.1.3. értelmezési hibák köznyelvi szavak és mezőgazdasági szak kifejezések fordításában a gyakorlatlan fordítók munkáiban

A szakszövegek fordításában a lexikai tévedéseknek sokféle oka lehet. Ha a szakmai hozzá nem értést most figyelmen kívül hagyjuk, akkor a legfőbb okok a következők:

a/ a szövegbe nem illő jelentés /többnyire a szó első jelentésének/ kiválasztása,
b/ az azonos vagy hasonló alakú, de eltérő jelentésű szavak összetévesztése.

a/ Példák a szövegbe nem illő jelentés kiválasztásából származó fordítási hibákra /egyetemi hallgatók fordításából/

решение задач деватой пятилетки	a 9. évfolyas terv feladatainak határozatai
выпуск минеральных удобрений	Helyesen: a 9. évfolyas terv feladatainak megoldása műtrágyák kijuttatása H. műtrágyagyártás
применение приёмов	a felvételek alkalmazása H. az eljárások alkalmazása

b/ Azonos vagy hasonló alakú, de eltérő jelentésű szavak összetévesztéséből eredő értelmezési hibák

Ebben a hibacsoportban nemcsak figyelmetlenségből származó tévedések fordulnak elő, hanem olyanok is, amelyek komoly nyelvtani hiányosságokat takarnak.

изменение - изменение	часть - час
качество - количество	сорт - рост

Különösen gyakori az -ие végű semleges nemű főnevek összetévesztése a hasonló alakú szenvedő múlt idejű melléknévi igenevekkel, főleg azok többes számú alakjaival. Ebből a tévedésből komoly értelemzavaró hibák keletkeznek. A házi fordításokban a következő szavakat tévesztették össze a figyelmetlen „fordítók”:

изучение - изученные
получение - полученные
собрание - собранные

Гyakorlászéppen fordítsuk le a következő kifejezéseket:
внесение удобрений - внесённые удобрения
развитие хозяйства - развитые хозяйства
повышение дозы - повышенные дозы

Az 1980-ban megjelent jegyzet az elmélet és gyakorlat egymásra hatásának kivételes példája. A szerző a diákok fordítási dolgozataiban szereplő szótárhasználati hibákat rendszerezte, majd jegyzetbe közvetlenül beépítette. Ezt tükrözik a mellékelt gyakorlatok. Hangszorgalomról tanúskodó gyűjtőmunkája kiváló rendszerező képességgel társult.

A gyakorlatitípusokat tömörített, kicsinyített metszetekben foglaltuk össze. Az eredeti nagyalakú A/4-es méretű jegyzetben ezek négy és fél oldalt /54-58/ foglalnak el, az egyik fejezet egyik alpontját képezik. /4/1.3./ A nagy terjedelem oka a példák bősége. E példákban mellékelten csupán izlítőt kívánunk bemutatni.

a/ 18 példa megoldása hibásan és helyesen
b/ 14 példa megoldása hibásan és helyesen

Az „не” végű főnevek összetévesztésével összefüggő példák száma: 23.

Gyakorlásra kijelölt példák száma: 23.

Gyakorlásra kijelölt feladatok száma: 2x11.

A példaanyagoknak az órán való feldolgozása, egy részük házi feladatként való megoldása majd az órán történő megbeszélése minden bizonnyal bőséges municiót adott a hallgatóknak a hasonló hibák elkerüléséhez, rászoktatta őket a körültekintéshez mind a szótárt, mind a szövegkontextust tekintve.

Sajnálatos, hogy Cs.Nagy Miklós két fordítástechnikai jegyzetének I. kötete, melyből szemelvényeink is származnak, nem található meg a Széchenyi Könyvtárban. A Debreceni Agrártudományi Egyetem Agrártudományi Könyvtára őrzi a könyvet. Köszönöm Málnásné Horváth Gyöngyinek, a könyvtár vezetőjének és munkatársainak, hogy segítettek a helyszínen hozzáférni az értékes munkához.

1. szemelvény

5. Szakmai olvasmányok orosz nyelven (1981)

Könyvem elkészítését az tette indokolttá, hogy a szakközépiskolai tanterv szerint a 3. és 4. osztályokban az egész óraszám egyharmad részét szakmai szövegek (mint kiegészítő anyagok) feldolgozására lehetett fordítani (Szoboszlai 1978: 16, 20). Ennek nyomán az Országos Pedagógiai Intézet és a Tankönyvkiadó kezdeményezte egy egységes, csaknem valamennyi szakközépiskolára kiterjedő szöveggyűjtemény kiadását. A gyűjtemény megformálását és megjelenését Gál Róza, az Országos Pedagógiai Intézet munkatársa és Diószegi Andrásné, a Tankönyvkiadó szerkesztője segítette elő, teljes szabad-

ságot biztosítva elképzeléseim megvalósításához. A könyv tartalmáról, jellegzeteségeiről, összeállításának alapelveiről két cikkem adott számot (Majorné 1981a, 1981b).

Több szerző is hangsúlyozza, hogy szakmai szövegek megértéséhez, fordításához nagyfokú pontosságra van szükség. „Kémiai, elektronikai, egészségügyi szakszöveg esetében, a balesetvédelmi előírások fordításában különösen könnyű belátni a rossz fordítás veszélyeit; a szaknyelv tanításakor mindig utalnunk kell erre” (Sebestyén 1981: 29). Huszonhét évvel később a szókincsfejlesztés szemszögéből veti fel Varga Gyöngyi, a Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Karának angoltanára, hogy a globális szöveg megértés gátja lehet a szókincsfejlesztésnek, szöveg megértésnek. „A szövegértési céllal olvasott szövegben az ismeretlen szavakat a tanuló továbbra is figyelmen kívül hagyja, hiszen nem szükséges azok jelentését tudni a globális megértéshez ... Előfordul, hogy részben vagy teljesen hibásan következtet a tanuló. Ha a helytelen feltevés rögzül, azt nagyon nehéz az emlékezetből kitörölni” (Varga 2008: 225).

A szakmai olvasókönyv *Bevezetése*, melynek egyes részeit 2. szemelvényünkben bemutatjuk, mintegy dióhéjban tartalmazza a szótárhasználat legfőbb problémáit és a könyvben megoldásukra alkalmazott eljárásokat.

A *Bevezetés* első része leszögezi, hogy a szakmai szövegekben előforduló szavak és kifejezések döntő többségét tartalmazza a Hadrovics–Gáldi-féle orosz–magyar ké-

Néhány tanács az olvasáshoz

A szakmai olvasmányokat nemcsak a tanórán, tanári segítséggel lehet feldolgozni. Az önálló munkához kívánunk a következőkben néhány tanácsot adni.

Szótármunka

A szavak gyors kikereséséhez mindenekelőtt az orosz ábécét kell jól ismernetek. Munkátok megkönnyítése érdekében minden lefordítandó szöveghez készíttetek szószerkezetet!

A szavak a szótárban - amint azt tudjátok - nem ragozott formában, hanem az ún. szótári alakban fordulnak elő. Ezt a szótári alakot meglevő nyelvtudásotok alapján nektek kell kikövetkeztetni. Pl.:

электрификацией - электрификация
постоянного - постоянный
расходуетя - расходоватья

Ott, ahol feltételeztük, hogy nem tudjátok önállóan kikövetkeztetni a szótári alakot, lábjegyzetben megadtuk a szükséges szót.

A szótári alak tisztázása után kell megkeresni a szótárban az ismeretlen szó magyar jelentését. Vigyázzunk azonban arra, hogy egy szónak több jelentése is lehet, s nem mindig az első az, ami nekünk megfelel. Például a MEX szó nemcsak prémet, szörmét, hanem tömlőt is jelent. Melyiket írjuk ki, melyiket válasszuk? Természetesen azt, amelyik szövegünkhöz illeszkedik. Egy mesterséges légzést segítő orvosi műszer leírásánál nyilvánvaló, hogy az utóbbi jelentésre van szükség. Ezért a szavak kiírásánál az egész szöveget, főként annak címét tartásatok szem előtt, így kevesebb lesz a félreértés.

A Gáldi féle kéziszótárban nem csupán egyes szavakat, hanem egész kifejezéseket is megtalálhattok egy-egy címszó alatt, figyeljetek erre is !

2. szemelvény

ziszótár. A szöveggyűjtemény azokat a szakkifejezéseket adja meg lábjegyzetben, amelyek ebben a szótárban nem szerepelnek. A 228 oldalas szabványos A/5 méretű könyv 11 szakterületre kiterjedő szövegeiben összesen 53 olyan ilyen szó fordult elő. Átlagosan tehát egy-egy 20 oldalt kitevő szakterületre 4–5 szűkebb értelemben vett szakszó jutott.

Ezeknek a szavaknak magyar jelentését adtuk meg a lábjegyzetben. Például:

цифровой – numerikus; малогабаритный – kisméretű; отделочник – szakipari munkás

A szavak szótári alakjának megtalálása a gyakori rendhagyóságok, hangváltások miatt az orosz nyelvben nem könnyű. A rendhagyó ragozásban szereplő igék és egyéb szófajok szótári alakját szintén lábjegyzetben adtuk meg.

провели См.: провести; примут См.: принять; клеток См.: клетка

A szavak több lehetséges jelentésére, a poliszémiára szintén közvetett módon próbáltuk a tanulók figyelmét felhívni.

кнопка Figyelem! A szónak több jelentése van.
 значение Figyelem! A szónak több jelentése van.
 собирать Figyelem! A szónak több jelentése van.

Ebbe a kategóriába sokkal kevesebb szó tartozik, mint a rendhagyó ragozású szavak csoportjába: az egész olvasókönyvben összesen 18. A feltűnő figyelemfelhívás talán elvezette a tanulókat ahhoz, hogy körültekintőbbek legyenek a szavak megfelelő jelentésének kiválasztásánál, és ne az oly sok szerző által kárhozott módon az első jelentésénél kössenek ki.

Inkább a rávezetés és nem a magyarázás szándéka vezetett abban, hogy a tanulók a böngészés révén mindinkább hozzászokjanak az önálló szótárhasználathoz. Erre a készségre egyébként az elektronikus szótárak használata közben is szükség van, hisz például a SZTAKI elektronikus szótára az angol *share* szóra 38 különböző kifejezést ad meg, és nem gondolkodik a diákok helyett. Mindenkinek magának kell eldöntenie, melyik jelentés illik az adott szövegbe (vö. Szöllősy 2006).

6. A szótárhasználat gyakorlása a Kandó Kálmán Villamosipari Műszaki Főiskolán

Első két orosz nyelvi jegyzetem szótárkezelési gyakorlatokat nem tartalmazott (Majorné 1966, 1971). Ezek a gyakorlatok csak az 1984-ben kiadott jegyzetünkben jelentek meg (Majorné szerk. 1984). Jegyzeteink összeállításának és felhasználásának elvi és tartalmi kérdéseiről több fórumon is beszámoltunk, ám szótárhasználatról, szótárkezelési gyakorlatokról kevés szót ejtettünk. Érdeklődésünk homlokterében ugyanis a szókinccsfejlesztés és a szótár nélkül megvalósuló szövegértés állott. Ez azonban egyáltalán nem jelentette azt, hogy 1984-es jegyzetünk szótárkezelési gyakorlatok híján lett volna. Látuk, érzékeljük, hogy tanítványainknak ezen a téren nagyok a hiányosságai.

Elkedvetlenítő, hogy több mint negyedszázaddal jegyzetünk megjelenése után, napjainkban is hasonló gondokkal küzdenek egyes főiskolások, akik a mi hallgatóinknál összehasonlíthatatlanul jobb nyelvi előképzettséggel és (mivel az angol nyelvről

van szó) a nyelvtanulás iránt nagyobb motivációval rendelkeznek. Varga Gyöngyi már idézett cikkében olvasható: „Meglepő, de a tapasztalat szerint még a főiskolán is szükséges szótárkezelési gyakorlatot tartani” (uo. 228). A szótárhasználat hiányosságaival kapcsolatos megállapításai teljes összhangban állnak a dolgozatunk első részében idézett Márkus–Szöllősy-féle felmérésekkel, csakhogy azok középiskolások szótárhasználati vizsgálataira irányultak. A Cs. Nagy Miklós által elemzett szótárhasználati hibák, melyeket szintén bemutattunk, harminc év elteltével is tovább élnek, virulensek, csak más nyelv, az angol területén. Érzékelhető fejlődést ezen a területen tehát az eltelt évtizedek sem hoztak. Szépe György mutat rá ennek a problémának a gyökerére azzal a megállapítással, hogy „...az iskolában nem tanítják meg sem az alapvető ismereteket a szótárakról, sem a legfontosab szótárhasználati technikákat” (Szépe 2004: 8). A fentiekkel teljes összhangban áll Fóris Ágota tényfeltárása: „...az élő idegen nyelvek követelményei között nem szerepel a két- és többnyelvű, illetve más típusú szótárak megismerésének és használatának kívánalma” (Fóris 2004: 70). Ennek következménye az, hogy tudomásom szerint angol nyelvből utoljára 2003-ban szerepelt az írásbeli érettségien angolról magyarra való fordítás szótár felhasználásával. Márpedig ha a fordítás, a szótárhasználat nem szerepel az érettségien, akkor a tanárok a tanulóknak amúgy is nagy megterhelést okozó tananyagot túlmenően nem foglalkoznak ezzel a kérdéssel foglalkozni.

A fenti megjegyzések után térjünk rá 1984-es, javított kiadásban 1988-ban megjelent jegyzetünk szótárkezelési gyakorlataira. Ilyen típusú gyakorlatok már a legelső leckétől kezdve szerepelnek. Néhány jellemző példát mutatok be.

5. Keressék ki a *звать, хотеть, стать, служить* igéket és azok ragozását a szótárból!

Munka közben tartsák szem előtt azt, hogy a keresett szó után álló szám nyomán a szótár végén található igeosztályoknál kell megkeresni az illető ige ragozását.

Ld.: *служить* 6, *хотеть* 15.

3. szemelvény

A 3. szemelvény gyakorlatát azzal kell kommentálni, hogy mind Ország és Halász angol, illetve német szótárai, mind a Hadrovics–Gáldi sok rendhagyóságot megad a szócikkekben, de az utóbbi a tömértelen sok rendhagyóság miatt a szótár végi táblázatokban tudja a leghatásosabb eligazítást nyújtani. Ezeknek a táblázatoknak a használatára kellett a hallgatókat rávezetni. A szűk időkeret: a nyelvoktatásra akkoriban rendelkezésre álló igen alacsony óraszám miatt csak ízelítőt tudtunk adni a problémából, igyekeztünk ráirányítani a figyelmet a szótárhasználatnak erre az oldalára.

4. szemelvényünk a jegyzet második leckéjében szerepel. Egyfelől az ábécé (korántsem elégséges) felelevenítését szolgálja, másfelől (egyelőre mintegy jelzéseként) érinti a szavak több jelentését.

Ugyanennek a leckének a 3. gyakorlatsora fordítási feladat. (Követi a lexikai, majd a nyelvtani gyakorlatsort.) Mivel a jegyzetnek ez az első fordítási gyakorlata, a fordí-

ЗАДАНИЯ 1

Állítsák abc rendbe a "Тематический словарь" első oszlopának a szavait.

Keressék ki a Gáldi szótárból, milyen jelentései vannak az "институт" és "поступить" szavaknak.

4. szemelvény

tás és egyben a szótárhasználat lépéseit magyarul adtuk meg, mintegy etalonként a továbbiakhoz. Két 3-3 soros „mini” szöveget közöltünk. Közülük az 5. szemelvény a másodikát és mindkettő együttes feldolgozását mutatja be.

A jegyzet ezt követő leckéiben ilyen direkt szótárhasználati útmutatásokat már nem adtunk, hanem a Szakmai olvasmányok analógiájára lábjegyzetben szerepelnek a szótárkezeléshez szükséges támpontok. A jegyzet köznyelvi és szaknyelvi szövegei, valamint gyakorlatai után következik a gyakorlatokat már nem tartalmazó 67 oldalas szöveggyűjtemény. Érdekesnek tűnhet, hogy ezekhez a szövegekhez mindössze 24 szótárkezelést segítő lábjegyzetre volt szükség.

6) Предприятие электrolамповой промышленности производит по советскому заказу галогеновые* лампы. Такие же лампы установили во время Московской Олимпиады на площади Национальностей.

3. Csak az aláhuzott szavak jelentését keressék ki a Gáldi szótárból!

A szavakat szótári alakban kell kiírni. Pl.: заказу – заказ.
Figyeljenek a szavak több jelentésére! A szótár az "установить" igeinek és a "лампа" főnévnek több jelentését is megadja. Állapítsák meg, melyik illik a mi szövegünkhöz! A szöveg egészének értelméből ez hamarosan kiderül.

УСТАНОВИТЬ

1. felállít, elhelyez
2. felszerel, beállít
3. létesít, bevezet
4. megállapít meghatároz

ЛАМПА

1. lámpa, égő, izzó
2. cső

4. A többi ismeretlen szó jelentését szótár nélkül következtessék ki. Ebben segítenek:

a nemzetközi szavak	– галогеновый, электронный
az ismert elemekből álló összetett szavak	– электrolамповый
az ismert fővű képzett szavak	– ускоритель

5. szemelvény

MEGJEGYZÉS

Ha fellapozzák a Katona Lóránt szerkesztette Orosz-magyar műszaki szótárt (Akadémiai Kiadó, 1972.), láthatják, hogy az általunk tárgyalt kifejezések csak elenyésző részét alkotják a "сопротивление"-vel kapcsolatos másfél oldalas kifejezésgyűjteménynek. Természetesen az összes változat ismeretére a szakembernek általában nincs szüksége. Mindég azt keressük, amit éppen szövegünk igényel. Többszöri előfordulás esetén a legfontosabb kifejezéseket - megfelelő nyelvi alapok birtokában - már különösebb tanulás nélkül is megjegyezzük.

194

6. szemelvény

A Hadrovics–Gáldi-féle kéziszótárt hallgatóink többsége megvásárolta. Emellett ha csak egy jelzés erejéig is, érzékeltetni szerettük volna tanítványainkkal, hogy milyen egyéb szótárak állnak a villamosipari szakemberek rendelkezésére. Ezért idéztük fel egyik gyakorlatunkban Ságh Károlynénak, a Főiskola nyelvtanárának Villamosipari szakszótárát⁸, majd a szaknyelvtanulás befejező szakaszában Katona Lóránt műszaki nagyszótárát⁹. A Lektorátus, illetve a Főiskola rendelkezésre álló példányait bevittük a nyelvórára, felvillantva, hogy ezeket a műveket a szakemberek, szakfordítók használják. Annak ellenére, hogy az említett szótárak meghaladták hallgatóink nyelvi kompetenciáját, emlékezetem szerint felkeltették figyelmüket, érdeklődéssel lapozgattak bennük, annál is inkább, mivel lapozgatás közben a gyakorlatban található feladatot is meg kellett oldaniuk.

Látható, hogy reálisan számba véve a nyelvoktatás főiskolai körülményeit: a nyelvtanításra jutó alacsony óraszámot és a hallgatók zömének gyenge nyelvi előképzettségét,¹⁰ mit tudtunk tenni a szótárhasználat tanításáért. A záróvizsgák tapasztalatai azt mutatták, hogy tanítványainknak végül is sikerült szert tenniük mind a szótár nélküli szintetikus olvasáshoz, mind a szótár segítségével történő szövegértéshez szükséges alapvető jártasságokra átlagos nehézségű, nem túlspecializált szövegek tekintetében.

7. Damó Elemérné: Orosz nyelvkönyv az általános iskola 7. osztálya számára (1985)

Dolgozatom első részének *Metodikai összefoglalók* című részében részletesen bemutatam két szerző: Balogh István és Kosaras István a szótárhasználat tanításával kapcsolatos munkásságát. Tanaik azonban, beleértve az 1972-es Tanterv és Útmutató adta lehetőségeket, nem találtak követőkre. A Tanterv pusztá deklaráció; bemutatott

⁸ A 181. oldalon szereplő gyakorlatot más összefüggésben már bemutattuk (*Modern Nyelvoktatás* 2009/3: 48).

⁹ A 194. oldalon.

¹⁰ Dolgozatom I. részének megjelenését követően Páll Erna jóvoltából alkalmam volt megismerkedni tanulmányával (Páll és Szepesi 1977), amely a nyelvigenyes szakokra jelentkező, tehát jó nyelvtudással rendelkező tanulóknak a 70-es évek elején készült orosz nyelvi felvételi dolgozatait elemzi. Meglepetésemre, a fordítási feladatok ugyanazokat a hibatípusokat tartalmazták, mint amelyeket Cs. Nagy és Ján is felsorolt (lásd 98. o.). Páll Erna és Szepesi Emese a hibák okait, bőséges példákkal illusztrálva, a korabeli gimnáziumi nyelvkönyvek gyakorlataira vezetik vissza, melyek figyelmen kívül hagyták a többjelen-tésű és egyalakú szavak (poliszémia és homonímia) problematikáját.

eljárásaik, módszereik a nyelvkönyvek tükrében pusztába kiáltott szavak maradtak egészen 1985-ig. Ekkor megtört a jég. Megjelent egy szerző: Damó Elemérné az általános iskolák 7. osztálya számára írt orosz nyelvkönyvével.

Damó Elemérné nyelvkönyve (teljes összhangban a Tantervvel és a Metodikával) bevezeti és lépésről lépésre, fokról fokra példátlan tudatossággal, rendszerességgel és módszerességgel tanítja a 7. osztályosokat a szótárhasználat fogásaira. Munkájában szerencsésen ötvöződik az elmélet a gyakorlattal. Minden lecke utolsó fejezetét következetesen a *Возьмите словарь!* [Vegyétek elő a szótárt!] című szótárhasználati útmutatások és *gyakorlatok* alkotják. A 101 oldalas, nyolc leckét tartalmazó könyvből összesen 245 sor, leckénként átlagosan 30 sor jut erre a fejezetre. Ezek a fejezetek, röviden összefoglalva, a következő témákkal foglalkoznak: az ábécé átisméltése; az iskolai szótár felépítése, rövidítései, jelzései; a főnevek és igék szótári alakjának bemutatása és kikövetkeztetésének gyakorlása; a címszavak után álló jelek, rövidítések; a szótárban szereplő rendhagyó igék és más szófajok; a hangsúly sokszor jelentést megkülönböztető szerepe sok példával és gyakorlattal; a címszavak több jelentésének elemzése ismét számos példával és gyakorlattal; ismétlésként, lezárásként: önálló szótárhasználat.

7.1. Kitérés: a címszavak több jelentéséről

A 7. szemelvény rövidítve mutatja be a tankönyv 81–82. oldalán szereplő szótárhasználati gyakorlatot.

Возьмите словарь!	Gyakorlatok
<i>A címszavak több jelentése</i>	1. Keressétek meg a szövegben az azonos alakú szavakat! Fordítsátok le a mondatokat, és állapítsátok meg az azonos alakú szavak eltérő jelentését!
A helyes fordítás fontos alapszabálya: „Nézd végig a szótárban a címszó összes jelentését!”	После обеда я отдыхал. Где вы отдыхали летом?
Aki ezt nem teszi és megáll az 1. jelentésnél, furcsa mondatokat fog fordítani.	Не мешай мне! Дай мне ложу! Я Я хочу спать. хочу помешать кофе.
Például a szövegünkben szereplő «звено» szó 1. jelentése: láncszem. A tankönyv azonban a 2. jelentésben használja, ami: őrs.	2. Hogyan fordítanátok le helyesen magyarra a következő jelzős főneveket?
Különösen kell vigyáznunk a pontos fordításra, ha a jelentések közel esnek egymáshoz.	а) Моя родная мать. Мой родной город. Мой родной язык.
Például a «пробовать/попробовать» ige 1. jelentése: megpróbál, kipróbál. Ha azonban azt olvassuk, hogy Anna így szól vendégeihez: «Попробуйте торт!», a fordításnál a 3. jelentést kell használni: „Kóstoljátok meg a tortát!”	б) Трамвай № 6. Номер телефона. Номер в гостинице.

7. szemelvény

A szótárhasználatnak ebben a komplex megközelítésében nem volt elődje Damó Elemérnének. Meg kell állapítani, hogy követője sem. Még a Kecskés István által írt és 1986-ban kiadott 8. osztályos nyelvkönyv sem. Ez a könyv nem épített elődje szótárkezelési gyakorlataira, nem vett róluk tudomást, nemlétezőnek tekintette azokat.

Nagy örömmre szolgál, hogy beszámolhattam a néhai szerző úttörő vállalkozásáról, hírt adva róla a kérdés iránt érdeklődő, arra fogékony kollégáknak, tankönyvíróknak, bármely nyelvvrel is foglalkozzanak.

A fenti elemzések kiegészítésül megjegyzem, hogy a szótárhasználatnak az egész tankönyvre kiterjedő, rendszeres és módszeres tanításával a nálunk elterjedt angol kiadású nyelvkönyvek közül egyben találkoztam. Ez a *New Cutting Edge Elementary with Mini-dictionary* és ennek a sorozatnak részben a *Pre-Intermediate* kötete (Sarah Cunningham és társai 2005). A két utolsó szemelvény a színes és nagyalakú tankönyv két gyakorlatát mutatja be. A többi is hasonló formában, minden esetben az egyes leckék utolsó oldalán jelenik meg.

STUDY...

Learning grammar words

1 Use a monolingual dictionary to match the grammar words in A with the examples in B.

<p>A</p> <ul style="list-style-type: none"> nouns verbs adjectives pronouns prepositions syllables short forms (contractions) question words the stress punctuation 	<p>B</p> <ul style="list-style-type: none"> from, on beautiful, rich, important an uncle, a cat . , ? I, you, we dic-tion-a-ry say, write What? Where? comfortable I've, he's, they're
--	---

2 Look through Modules 0 to 2 and find at least one more example of a-h above.

nouns: teacher, family

8. szemelvény

STUDY...

Finding spelling in a dictionary (1)

1 **MD** You can use your mini-dictionary to find the spelling of *he/she* Present simple forms.

vis-it /vɪzɪt/ *verb* **visits**, visiting, visited, have visited

1 to go and spend time with someone:
Granny is visiting us next weekend.
I went to visit Simon in hospital. You must come and visit me some time.

2 Use your mini-dictionary to find the *he/she* forms of these verbs.

a run	e work
b finish	f fly
c swim	g say
d miss	h watch

9. szemelvény

Befejezésül szeretném jelezni, hogy a szótárhasználat tanítását a komplex nyelvvoktatási folyamat *egyik* elemének tekintem. A dolgozat címének megfelelő kinagyított tárgyalását azért tartottam szükségesnek, mert ez az elem nyelvvoktatásunknak máig is mellőzött területe. Remélem, hogy a fentiekben sikerült felhívni a figyelmet a múltnak a jövőben is hasznosítható néhány tapasztalatára. Abban is bízom, hogy kollégáim ezeket a tapasztalatokat további ötletekkel, eljárásokkal fogják gazdagítani. Így alkot egységet a múlt a jelennel és jövővel a közös cél, a hazai nyelvvoktatás hatékonyságának fokozása érdekében.

IRODALOM

- Balogh István (1960): *Az orosz nyelv és irodalom oktatásának módszertana*. Budapest: Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, 345 p. (Későbbi kiadásai a Tankönyvkiadó gondozásában: 1964, 1966, 1967, 1968, 1970.)
- (1964): *Orosz nyelvkönyv a gimnázium és szakközépiskola I. osztályos kezdő csoportjai számára*. Budapest: Tankönyvkiadó, 219 p.
- Budai László (1981): *Angol nyelvkönyv Gimnázium III*. Budapest: Tankönyvkiadó, 239 p.
- (1982): *Angol nyelvkönyv Gimnázium IV*. Budapest: Tankönyvkiadó, 238 p.
- (1996): *Steps Angol nyelvkönyv kezdőknek*. Budapest: Tankönyvkiadó, 223 p.
- Cunningham, Sarah és mtársai (2005): *New Cutting Edge Elementary Student's Book*. [h.n.]: Longman, 175 p.
- Cs. Nagy Miklós (1980): *Orosz–magyar fordítástechnika szakfordító agrármérnök hallgatók számára*. Debrecen: Debreceni Agrártudományi Egyetem Idegennyelvi Lektorátus, 332 p.
- Damó Elemérné (1985): *Orosz nyelvkönyv az általános iskola 7. osztálya számára*. Budapest: Tankönyvkiadó, 104 p.
- Denninghaus, F. (1973): Az egy nyelvű jelentésmagyarázat problémái. In: Balogh István (szerk.): *Metodikai olvasókönyv*. Budapest: Tankönyvkiadó, pp. 269–285. [A tanulmány eredetije 1965-ben jelent meg.]
- Fehér György – Dobosné Osztatni Klára (1991): *Orosz nyelvi jegyzet BME hallgatók számára*. Budapest: Budapesti Műszaki Egyetem, 211 p.
- Fenyvesi Konyajeva Jelizaveta – Kosaras István (1965): *Orosz nyelvkönyv a gimnáziumok I. osztálya számára*. Budapest: Tankönyvkiadó, 206 p.
- Fóris Ágota (2004): Lexikográfia a Nemzeti Alaptantervben. *Iskolakultúra* 2004/5. pp. 62–72.
- Frumkina, R.M. [Фрумкина, Р. М.] (1967): Sztyerpeny ponyimanyija tyekszta kak ocenka szlovarja minyimuma [Степень понимания текста как оценка словаря минимума]. In: *Pszihologija i metogyika obucsenyija vtoromu jazyiku [Психология и методика обучения второму языку]*. Moszkva: MGU [Москва: МГУ].
- Galló András – Pintér Erika (1986): *Orosz nyelvkönyveink száz éve*. Budapest: ELTE, 151 p. = Mikó Pálné és mtársai (szerk.): *A nyelvtudomány és a nyelvtanítás műhelyéből* [a sorozat darabja, sorszám nélkül].
- Giró-Szász Magda (1978): *Orosz nyelvkönyv szakközépiskola I*. Budapest: Tankönyvkiadó, 151 p.
- Giró-Szász Magda – Ostermuth Edit (1979): *Orosz nyelvkönyv szakközépiskola II*. Budapest: Tankönyvkiadó, 159 p.
- Giró-Szász Magda – Szacski Tamara (1980): *Orosz nyelvkönyv szakközépiskola III*. Budapest: Tankönyvkiadó, 208 p.
- (1981): *Orosz nyelvkönyv szakközépiskola IV*. Budapest: Tankönyvkiadó, 223 p.
- Heltai Pál (1977): *Angol jegyzet az Agrártudományi Egyetem kezdő csoportjai számára*. Gödöllő: Idegennyelvi Lektorátus, 277 p.
- Ján László (1986): *Az angol nyelv intenzív oktatásának lehetőségei a középiskolában*. Veszprém: Megyei Pedagógiai Intézet és a Magyar Pedagógiai Társaság Veszprém megyei Tagozata, 140 p.
- Keckés István (1986): *Orosz nyelvkönyv az általános iskola 8. osztálya számára*. Budapest: Tankönyvkiadó, 118 p.
- Kosaras István (1961): *Orosz nyelvkönyv az általános iskola 8. osztálya számára*. Budapest: Tankönyvkiadó, 195 p.
- (1965): *Orosz nyelvkönyv a gimnáziumok I. osztálya számára* → Fenyvesi (1965)
- (1980): *Grundwortschatz der Deutschen Sprache*. Berlin: Volk und Wissen Volkseigener Verlag; Budapest: Tankönyvkiadó, 272 p.
- Magyar László (1946): *Játssva angolul*. Budapest: Korda Rt., 186 p. [Utánnomás: 1991]

- Major Ferencné (1966): *Orosz nyelvi jegyzet*. Budapest: Tankönyvkiadó, 105 p.
- (1971): *Orosz nyelvi jegyzet*. Budapest: Tankönyvkiadó, 173 p.
- (1980): *Az idegennyelvi szakszöveg megértésének módszertani kérdései* = Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ. Módszertani Kiadványok 48. sz. Budapest: OMKDK, 129 p.
- (1981): *Szakmai olvasmányok orosz nyelven*. Budapest: Tankönyvkiadó, 236 p.
- (1981a): Orosz nyelvi szakmai olvasókönyv szakközépiskolások számára. *Idegen nyelvek tanítása* 1981/5., pp. 151–154.
- (1981b): Szakmai olvasmányok orosz nyelven. *Köznevelés* 37. évf. 31. sz. p. 1.
- (1984, szerk.): *Orosz nyelvi jegyzet*. Budapest: Tankönyvkiadó, 401 p. Javított kiadás: 1988.
- (1986): Az idegen nyelvi olvasásról. *Pedagógiai Szemle* 1986/7–8., pp. 784–791.
- (2009): Adalékok a hazai szaknyelvoktatás történetéhez II. *Modern Nyelvoktatás* 2009/3., pp. 39–53.
- (2010a): Az ábécé és a fonetikai jelek tanítása Odzené Szemenyei Márta kisiskolások számára írt angol nyelvkönyveiben. *Tanító* XLVIII/5., pp. 19–21.
- (2010b): A szótárhasználat magyarországi tanításának történetéről I. *Modern Nyelvoktatás* 2010/1., pp. 27–37.
- Márkus Katalin – Szöllősy Éva (2006): Angolul tanuló középiskolásaink szótárhasználati szokásairól. In: Magay Tamás (szerk.): *Szótárak és használók* = *Lexikográfiai füzetek* 2. Budapest: Akadémiai Kiadó, pp. 95–116.
- Odzené Szemenyei Márta (1992): *Első angolkönyvem*. Celldömölk: Apáczai Kiadó, 80 p.
- (1996): *Második angolkönyvem*. Celldömölk: Apáczai Kiadó, 112 p.
- (2003): *Harmadik angolkönyvem*. Celldömölk: Apáczai Kiadó, 112 p.
- Páll Erna – Szepesi Emese (1977): *Az orosz nyelvi felvételi vizsgák anyaga és módszerei 1969–1975. Tapasztalatok és javaslatok*. Budapest: Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, 147 p.
- Rakonczai János – Torma József (1983): *Orosz nyelv II*. Szeged: Élelmiszeripari Főiskola, 255 p.
- Sebestyén Árpádné (1981): A tantárgyi koncentráció lehetőségei az I–IV. osztályos orosz nyelvkönyvek és magyar nyelvtankönyvek alapján. In: Gál Róza (szerk.): *Anyanyelv és orosz nyelv a szakközépiskolában*. Budapest: Országos Pedagógiai Intézet, pp. 3–88.
- Soars, Liz & John (2006): *New Headway Elementary Student's Book*. Oxford: Oxford University Press, 159 p.
- Suara Róbert (1957): A szókincs tanítása. In: Dobossy László (szerk.): *Az idegen nyelvek oktatásának időszerű kérdései különös tekintettel a felsőoktatási intézményekre*. Budapest: Tankönyvkiadó, pp. 125–145.
- Szanyi Gyula (1979): *Német nyelvkönyv I. A gimnázium I. osztálya számára*. Budapest: Tankönyvkiadó, 199 p.
- Szabó Miklós (1960): *Orosz-magyar [magyar–orosz] iskolai szótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 419+262 p.
- Szépe György (2004): Előszó. In: Fóris Ágota – Pálffy Miklós (szerk.): *A lexikográfia Magyarországon*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, pp. 7–8. [A könyv 2004-ben jelent meg, az Előszó keletkezésének dátuma: 2002. július 27.]
- Szoboszlay Miklós (1978, szerk.): *A szakközépiskolai nevelés és oktatás terve. Orosz nyelv*. Szombathely: Országos Pedagógiai Intézet, 26 p.
- Szöllősy Éva (2006): Az MTA SZTAKI és a Szegedi Tudományegyetem on-line angol–magyar–angol szótárai: erények, hibák, fejlesztési lehetőségek. In: Magay Tamás (szerk.): *Szótárak és használók* = *Lexikográfiai füzetek* 2. Budapest: Akadémiai Kiadó, pp. 165–179.
- Tóthné Kurtán Zsuzsa (1979): *Orosz szakszöveggyűjtemény a textilipar szakos hallgatók számára*. Budapest: Könnyűipari Műszaki Főiskola Alaptárgyi Tanszék, 100 p.
- Varga Gyöngyi (2008): Szótanulási módszerek az egészségügyi szókincs bővítésére. In: *Porta Lingua*, pp. 223–229.